

מהדורת ביקורת!

הערות ותיקונים
יתקבלו בברכה!

יד
מהרי"ע

שערי יצחק השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

פרשת בראשית
(נמסר בליל הושענא רבה)
תשרי התשפ"ו בשל"ז
בבית המדרש פעולת צדיק
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

זמן בריחתנו. פתיחה במלתא דבדיחותא, מעשה ביהודי שברח מן הפריץ וכו'.
ביאור דברי הביכורי יעקב לגבי מ"ש הרמ"א בעניין אדם אשר פטור מן הסוכה ואינו יוצא ממנה, שאינו מקבל על כך שכר וכי זהו 'מעשה הדיטות', ובירור דעת מהרי"ץ בעניין זה, והאם ישנה ראייה מעניין כיסוי הדם, כיסה ואח"כ התגלה וכו'.
בעניין מנהג תוספת הדסים להידור מצוה, חוץ מן השלושה שהם חיוב. מדוע מהרי"ץ התעלם מדברי הש"ע כי המדקדקים נהגו שלא להוסיף בהדס, ומהו המקור של אותם המדקדקים. עניין הדומה לנ"ד, לגבי טיבול הכרפס בחרוסת בליל הסדר.
בעניין מ"ש הכף החיים, כי על פי האר"י ז"ל אין להוסיף הדסים. והתייחסות למ"ש בספר יראת ההוראה, בעניין הפסיקה כהאריז"ל נגד מרן הש"ע היא רק כאשר האר"י כתב זאת במפורש, ולא כאשר הדבר רק מובן – ואפילו מוכרח – כך מדבריו.
חובת ההודאה על הנסים והנפלאות שנעשו לעם ישראל בא"י בשנתיים האחרונות, התורה היא 'חרב גאותנו', והמלצה לומר בליל שמחת תורה – בעת הוצאת ספרי התורה מן ההיכל – את הפיוט ישקף וכו', במקום הפיוט אשר בגלל אבות וכו'.

© כל הזכויות שמורות למרן שליט"א

השיעור יוצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ץ – בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050-4140741.
והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא
כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש ע"י רבי אמנון בן ציון הי"ו, מארצות הברית לעילוי נשמת אמו מרת מזל בת מנצור אהרונות תנצב"ה, שביום כ"ו תשרי, חל היאר-צייט שלה, בעבור שהתנדב למסדות יד מהרי"ץ.

וכמו כן השיעור מוקדש על ידי האשה החשובה מרת רחל יהודית בת דוד מאיר גיגי שתחי', מארצה"ב, לזכות לפתקא טבא, וברכת פרנסה טובה כפל כפליים משנים קודמות. בעבור שהתנדבה למסדות נתיבות מהרי"ץ. השם ברוך הוא ימלא כל משאלות ליבה לטובה. ישועת י"י כהרף עין.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

פתיחה במלתא דבדיחותא, מעשה ביהודי שברח מן הפריץ וכו', זמן בריחתנו.

לכבוד זמן שמחתנו, חג הסוכות, שיש שמחה למעלה ושמחה למטה, בעז"ה נדבר כמה ענייני הלכה.

הגמרא במסכת שבת [דף ל:]: אומרת, כי רָבָה וי"ג רָבָא, לפני שהיה מתחיל את השיעור, לפני ה'שמעתא', הוא היה פותח במלתא דבדיחותא, והוּוּ בְּדַחֵי רַבָּנָן, ואחר כך פתח בשמעתא.

עצם הדבר שהוא משמח, מרחיב את הלב. כאשר פותחים כך בהקדמה, הדברים אז חודרים חזק לראש וללב.

על כן, נתחיל באיזה מעשה ששמעתי בילדותי. כידוע, בארצות אירופה, לפני מאות שנים, לא היו מדינות כפי שיש בזמנינו, ראשי ממשלות ובחירות, וכו', אלא היו פריצים. אנשים עשירים, אשר היו שולטים על מחוז מסויים, כל מי שנמצא במחוז שלהם הוא כפוף למרותם. אין מי יאמר לו מה תעשה, ואין מי יאמר לו מה תפעל. הם מחליטים וקובעים הכל. אפילו לחיים ולמות.

היה יהודי אחד, שניהל בית מרזח. זאת היתה פרנסתו. הפריצים היו בעלי בתי המרזח, ויהודים היו חוכרים מהם. הוא היה צריך לשלם דמי החכירות לפריץ. אולם הרווחים שלו היו

קלושים, חלשים, ולכן לא הצליח לשלם את חובו.

הפריץ כבר מאיים עליו. כאשר הוא ראה שהמצב חמור, שאין לו ברירה, החליט, 'מעשה אבות סימן לבנים', עושים את מה שעשה יעקב אבינו ע"ה, וַיִּבְרַח יַעֲקֹב שָׁדָה אֲרָם [הושע י"ב, י"ג]. בורחים. צריכים לברוח, לצאת מתחום השלטון של אותו הפריץ, וללכת למקום אחר, שאין לו שם שליטה.

אירגן את כל בני ביתו, ואת כל המטלטלים שלו, אסף בעגלה וכו'. אבל כיצד יעשה? הרי יפגשו אותו בדרך, וישאלוהו מה קרה? ע"כ הוא החליט ללכת בדרכים צדדיות, 'ארחות עקלקלות', מה שפחות לפגוש אנשים, וככה הוא יוכל להימלט בסתר.

והנה להפתעתו, דוקא היכן שהוא הולך, באותה הדרך, פתאום בא לקראתו – לא פחות ולא יותר – אותו הפריץ בעצמו. הוא בא מצד אחד, והפריץ בא ממולו.

פתח ואמר, אנא י"י הושיעה נא. תגידו תהלים – כך הוא אומר לבני משפחתו – תתפללו, כי אנחנו פה בצרה גדולה. בדיוק הפריץ בא.

כאשר הגיע הפריץ, אמר לאותו יהודי, שלום לך, מה אירע? להיכן אתה הולך? ענה לו היהודי, וכי אדוני אינו יודע? יש לנו מחר חג של יהודים, ואני הולך להתאחד עם בני משפחתי, אשר מתגוררת בעיר רחוקה. אמר לו הפריץ, אהה, יפה, שיהיה לך בהצלחה, ושיהיה חג שמח וכו'. לאחר שהות קלה, הוסיף ואמר לו, הנני תמיד מתבלבל בחגים של-יהודים, אינני יודע מתי יוצא כל חג, באיזה תאריך, ע"כ החלטתי – בכדי שאהיה מסודר – להתחיל לרשום בפינקסי את כל חגי היהודים, מתי הם חלים. שאדע בערך מתי זה יוצא, כדי שאהיה מוכן. ענה לו היהודי, בסדר. בכבוד.

שאל אותו הפריץ, תגיד לי, מהו השם שלך? הזה שאמרת שיש לכם מחר? ענה לו, קוראים לו 'זמן בריחתנו'...

הסיבה שהוא קרא לו כך, כיון שהוא עשה חשבון, ישנו 'זמן חרותנו', וישנו 'זמן מתן

אם הוא רוצה בכל זאת להישאר, אומר הרמ"א, לא רק שאינו מקבל שכר, אלא שהוא נקרא הדיוט.

הביאור הלכה [שם] מביא את הביכורי יעקב – שזהו מאת בעל ספר ערוך לנר על הש"ס – בזה"ל, כתב בספר בכורי יעקב, נראה לי, דמה דאמרינן שאינו אלא מעשה הדיוטות ואינו מקבל שכר, זה דוקא כשפטור בעת הישיבה, כגון שמצטער, וכדומה. ובפרט בגשמים, כיון שהם כשפיכת כוס על פניו, שרבו הראה לו שאינו רוצה בעבודתו, והוא רוצה לכוף רבו לעבדו, שאין זה דרך ארץ.

יש גשם. למה הדבר דומה? עבד שמזג כוס לרבו, ושפך לו רבו את הכוס בפניו. וכי הינך רוצה להכריח אותו, לשרת אותו נגד רצונו? הוא אינו רוצה אותך, תלך. אי אפשר בכוח. על כך המדובר, כי זה הדיוטות. הוא לא יקבל על כך שום שכר.

[הלשון "על כך המדובר, כי זה הדיוטות" מטעה, כאילו רק באופן זה שדומה לעבד וכו', הוי הדיוטות. ואילו היה הדבר כך, היינו אומרים דלהרמב"ם בפירוש המשנה דסבירא ליה שאינו דומה לעבד וכו' אלא בליל יום טוב ראשון, ממילא בשאר ימים לא הוי הדיוטות. אבל הביכורי יעקב מיירי גם כשאינו דומה לעבד וכו'. ולכן דקדק לכתוב "ובפרט" בגשמים כיון שהם כשפיכת כוס על פניו וכו', ר"ל שבזה יש יותר סברא לומר דהוי הדיוטות, אבל גם בלאו הכי הוי הדיוטות. איתמר].

אבל מי שפטור משום טרחה לחזור לסוכה, כגון בפסקו גשמים בלילה, או באמצע סעודתו, או בהולך לסוכת חבירו, לזה יש קיבול שכר עליו. דלא גרע משותה מים בסוכה, דאמרינן הרי זה משובח, אף שפטור מן הדין וכנ"ל.

ישנם מקרים, שירד גשם והאדם נכנס לביתו, ואח"כ הפסיק הגשם. האם עליו לחזור לסוכה? הדין הוא, אם שכב כדי לישן, אינו חייב לחזור. הוא יכול לישון עד הבוקר בביתו. למרות שהוא יודע שכעת כבר אין גשם, בכל זאת עד שיעור

תורתנו, וישנו זמן שמחתנו, א"כ מתאים לומר זמן בריחתנו.

אותו הגוי – הפריץ – לא הבין מה הוא מדבר, העיקר הוא רשם את מה שאמר לו היהודי, זמן בריחתנו. טוב, תלך לשלום – אמר לו הפריץ – שתצליחו וכו', ותחזור לשלום.

אותו יהודי, זיברח וימלט, נס כמה שיותר מהר, לפני שיתרחש משהו. והפריץ המשיך בדרכו. והנה למחרת בבוקר הגיע לאיזה כפר אחר, וראה שם יהודי אשר היה חורש וזורע. שאל אותו, מה קרה לך? היום אתה חורש? הרי זהו יום חג של־יהודים? ענה לו, מה פתאום. איזה חג? אין בעת שום חג. אמר לו הפריץ, לא. אמר לי פלוני אלמוני, כי ישנו עכשיו חג ליהודים היום. אמר לו, לא יכול להיות. ענה לו הפריץ, הוא אמר לי אפי' את שם החג, רק שאינני זוכרו, אפתח את הפינקס ואראה ביומן מהו השם של־חג. לאחר שהסתכל וראה, אמר לו, זמן בריחתנו.

ענה לו היהודי, אהה, כן. נכון. אבל לחג הזה, אין תאריך קבוע... אצל כל יהודי, יש לו תאריך אחר...

אפשר גם להוציא מכך מוסר־השכל, כל אחד יקח ויפרש זאת לעצמו, מה ניתן ללמוד מזה.

ביאור דברי הביכורי יעקב לגבי מ"ש הרמ"א בעניין אדם אשר פטור מן הסוכה ואינו יוצא ממנה, שאינו מקבל על כך שכר וכי זהו 'מעשה הדיוטות', ובירור דעת מהרי"ץ בעניין זה, והאם ישנה ראייה מעניין כיסוי הדם, כיסה ואח"כ התגלה וכו'.

לענייננו, נדבר בעזרתו יתב' מה שנוגע להלכה. בשלחן ערוך [או"ח סימן תרל"ט סעיף ז'], מובא בהגהת הרמ"א בזה"ל, כל הפטור מן הסוכה ואינו יוצא משם, אינו מקבל עליו שכר, ואינו – ואינה – אלא הדיוטות (הגהות מיימוני פרק ו').

ישנו מצב שירד גשם, מותר לצאת, צריך לצאת, והוא מתעקש ורוצה דוקא להישאר בסוכה. קי"ל מצטער פטור מן הסוכה. ושאר כל האופנים שהאדם אינו חייב להיות בסוכה.

משנתו הוא פטור. וכן אם התחיל לסעוד, וירד גשם ונכנס לביתו, ואחרי כמה דקות נפסק הגשם, הדין הוא כי הוא יכול לגמור את הסעודה בביתו. אבל, כיצד הדין אם הוא רוצה בכל זאת לחזור לסוכה, האם הוא נקרא הדיוט? ולא יקבל שכר?

כמו־כן, אם התכבה לאדם האור בסוכה, אי אפשר לישב בחושך, אבל ישנה סוכה לשכן שלו או לחבירו, ישנם אנשים בסביבה, הוא יכול ללכת לסוכה אחרת, אולם לא נעים לו, זאת טרחא ללכת אליהם, הוא אינו מרגיש כ"כ טוב עם זה, אזי הוא פטור. ואם הוא בכל זאת ילך, האם גם הוא בכלל 'כל הפטור מדבר ועושה, נקרא הדיוט'?

אומר הביכורי יעקב, מה פתאום. הרי אם הפסיק הגשם, כבר אינך 'מצטער' בעת. נכון שאינך חייב, אך אם רצונך בכל זאת לעשות זאת, אזי אדרבה, יש קיבול שכר עליו.

והוא מביא ראיה מעניינת. הרי אם אדם רוצה לשתות מים מחוץ לסוכה, אין שום איסור בכך. אבל קיימא לן, כי מי שלא ישתה מים אלא רק בסוכה, הרי זה משובח. אכן נכון שהינך פטור, אבל אם תעשה זאת, אשריך ואשרי חלקך, עשית דבר טוב ותקבל עליו שכר. א"כ גם נדון דידן, אותו הדבר.

וכ"ש זה, שְׁבִשְׁעַת ישיבה מקיים מצות סוכה כראוי, רק שלכתחילה לא היה מחוייב לילך לשם.

[לא זכיתי להבין, הלא גם השותה מים בסוכה, מקיים מצוה בכך, ואפילו יושב בה סתם, והראיה שמברך על כך ברכת לישב בסוכה. ואם כוונת הכל־שכן מפני שבשתיית מים אין חיוב סוכה ובשינה ובסעודה יש חיוב סוכה, וזהו דנקט כראוי, הלא כאן מיירי באופן שאפילו בשינה ובסעודה אין חיוב, ונמצא דדאמי ממש לשתיית מים. איתמר].

והוא מדייק זאת ג"כ מלשון בעל הגהות מיימוני – אשר הוא המקור למה שהביא הרמ"א שם – וזה לשונו, ולכן גם הגהות מיימוני לא כתב רק 'כל הפטור מן הסוכה ואינו יוצא', דמשמע שבעת ישיבתו פטור עכ"ל.

אם אתה פטור, ישנו גשם ואתה נשאר, זהו הדיוט. אבל לאחר שפסק הגשם, לא על כך המדובר.

כך כותב הביאור הלכה, בשם הביכורי יעקב. וגם הכף החיים. הם הביאו זאת, בלי שום חולק. לכאורה, זה נשמע סברא מצויינת. ומסיים הביאור הלכה, ועיין לקמן בסימן תר"מ ס"ד בהג"ה, מה שכתבנו שם בשם הח"א לענין הולך לסוכת חבירו.

*

ברם, לפום רהטא נראה כי גאון עוזנו ותפארתנו מהרי"ץ זיע"א חולק על כך.

שאלה מהקהל: ראיתי כתוב כי הרבה צדיקים חשובים היו נשארים בסוכה, למרות שירד גשם. תשובת מרן שליט"א: אכן. דעתם אף שיקראו להם הדיוט, העיקר שישארו בסוכה. זאת שיטה, אשר בפשטות היא שלא כהלכה. רק חסידי הבעש"ט. אמנם הם מיישבים זאת, או מלמדים זכות, כמצויין בפסקי תשובות סי' תרל"ט הערה 134.

בעניין כיסוי הדם, ישנה הלכה בש"ע יורה דעה [סימן כ"ח סעיף י"א] בזה"ל, כיסהו הרוח, פטור מלכסות. ואם חזר ונתגלה, חייב לכסות.

אם אדם שחט חיה או עוף, ישנו חיוב מן התורה של כיסוי הדם, כפי שנאמר [ויקרא י"ז, י"ג] וְשִׁפַּךְ אֶת דָּמוֹ, וְכִסְהוּ בְּעֹפֶר. אבל לאחר שהוא שחט ויצא הדם, באה רוח ונתכסה הדם, הדין שהוא פטור מלכסות. ואם אח"כ, באה שוב רוח ונתגלה הדם, אזי הוא חייב לכסות.

אבל אם הוא עצמו כיסהו, ונתגלה, אינו חייב לכסותו פעם אחרת. אם הוא בעצמו כיסה, הוא קיים בכך את המצוה, ונגמר. אינו צריך פעם נוספת לכסות.

כתב על כך מהרי"ץ בספרו זבח תודה [שם בס"ק ל"ב] – לגבי המלים 'כיסהו הרוח פטור מלכסות' – בזה"ל, דהא מכוסה ועומד הוא, ואינו מחוייב לגלותו ולחזור ולכסותו (פר"ח).

וראיתי להרד"ע – זהו מהר"ר דוד עראמה – בפירושו לרמב"ם, שכתב דמשמע שאם הוא

ש'נקרא הדיוט', הוא רק כאשר עושה את המצוה בצער. [לא ראיתי בביכורי יעקב דברים כאלה, ולא כתב אלא "כגון" שמצטער, ודוק. איתמר]. אבל כיון שעכשיו אין גשם, הוא אינו מצטער.

זאת הערה חשובה מאד של נכדי הרה"ג שלום חובארה הי"ו. ברוך יהיה, כן ירבה וכן יפרוץ, אכ"ר.

ברם, נראה כי ישנה כאן עוד שאלה.

מהרי"ץ ממשיך אח"כ בסוף, וכותב בזה"ל, והרב הגדול פרי תואר, כתב דמצוה קעביד לגלותו ולחזור ולכסותו, אלא דסב"ל.

ובס"ק ל"ד כתב מהרי"ץ, לגבי מ"ש הש"ע ז"אם חזר ונתגלה חייב לכסות, מספק, אי איכא דיחוי אצל מצוות, או לא. וא"כ לא יברך מספק (פר"ח).

ישנו ספק, או מחלוקת, האם יש דיחוי אצל מצוות, או אין דיחוי אצל מצוות. עיין יומא דף סב. סוכה דף לג. זבחים דף לד: ומנחות דף נט: ושדי חמד מערכת הדל"ת אות פ"ו. דהיינו, כאשר הרוח כיסתה, ואח"כ שוב הפעם גילתה, האם ישנה חובה לכסות, או שאין חובה לכסות? כי בעצם, המצוה הזאת כבר נעלמה. היה מצב, שהוא היה פטור. האם שוב הפעם התחדש החיוב לכסות? הדבר תלוי בשאלה, האם יש דיחוי אצל מצוות, או אין דיחוי אצל מצוות. ומכיון שאין הכרעה במחלוקת הזאת, אזי הולכים לחומרא. פוסקים שחייב.

בא מהרי"ץ ומביא בסוף את הפרי תואר, זהו מהר"ח בן עטאר, האומר כי בנדון דידן 'מצוה קא עביד לגלותו, ולחזור לכסותו'. והוא מוסיף, 'עיין שם'.

ומהרי"ץ לא מעיר על כך כלום. לגבי הרד"ע, מהרי"ץ כתב 'צריך עיון', וכאשר הוא מביא את הפרי תואר, הוא שותק. מה נשתנה? למה הקושיא שלו, היא רק על הרד"ע? הרי מה שמהרי"ץ שואל, היא גם קושיא על הפרי תואר? א"כ שיביא את הרד"ע, וגם את הפרי תואר, ואז יכתוב 'צריך עיון', כי לא נראה לו מה שהם אומרים, או שישאיר זאת בקושיא. על

רוצה לגלותו ולחזור ולכסותו, שיכול בברכה עכ"ל.

נכון שהוא פטור, איננו חייב. אבל אם רצונו בכך, הדבר מותר, ובברכה. הוא יכול לברך, אקב"ו על כיסוי הדם בעפר.

אומר על כך מהרי"ץ, וצריך עיון.

דבירושלמי בפ"ק דשבת – בתלמוד ירושלמי שם, זהו מקור הדין והמושג, 'כל הפטור מן הדבר ועושהו, נקרא הדיוט'. אין מקור לכך בתלמוד בבלי, אלא רק בתלמוד הירושלמי. וכך נפסק להלכה. אם כי צריכים לדעת את החילוקים, מתי אמרינן הכי. כי מצד אחד אכן כתוב כך, שכל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט, אבל לפעמים כתוב 'זהמחמיר תבוא עליו ברכה'. מהו החילוק? מתי אומרים שטוב להחמיר, ומתי פטור? לא ניכנס לכך כעת, כי ישנם בכך הרבה כללים, והרבה חילוקים, והרבה שיטות. זהו אינו הנושא שלנו. אנו נדבר בס"ד רק לגבי הנקודה דלעיל – ובפרק היה קורא, איתה, רב יצחק הוה קאכיל, ושמע צלותא, וקם לצלווי. באמצע הסעודה, הוא שמע שמתפללים תפילת מנחה, ולכן הוא קם. א"ל ר' מישן, לא כך אלפן רבי, אם התחילו אין מפסיקין. וכל הפטור מן הדבר ועושהו, נקרא הדיוט עכ"ל.

למה הפסקת את האכילה לצורך התפילה? הרי אתה פטור?

מביאו סמ"ג עשין כ"ד, ללמוד ממנה לעניין זה. וכ"כ שכ"ג בכללים, ומור"ם בהלכות סוכה – הוא מביא את דברי הרמ"א שהבאנו כבר לעיל – ולפי זה אם חוזר ומגלה ומכסה, אינה אלא הדיוטות. הרי הרוח כיסתה את העפר, א"כ מה הינך מגלהו עכשיו? בכדי להתחייב? וכל שכן אם מברך, דברכה לבטלה הויא, ודוק.

ביצד הרד"ע אומר, שהוא יכול לגלות, ואפילו לברך, כאילו שמקיים מצוה?

לכאורה רואים מפה, דסבירא ליה למהרי"ץ שאפילו כשאדם מצטער בדבר, מ"מ הוי הדיוט. דלא כהביכורי יעקב האומר, כי מה

הרד"ע יש לו קושיא, ואת הפרי תואר הוא הביא בשתיקה, משמע דניחא ליה למר.

שאלה מהקהל: זה בברכה, או בלי ברכה?

תשובת מרן שליט"א: הקושיא של מהרי"ן, לא היתה על הברכה, אלא על עצם הדבר. לגבי הברכה, הדבר כל שכן. מהרי"ן אומר, 'כל שכן אם מברך'. א"כ בסדר, אין קושיא על הפרי תואר בעניין הברכה, אבל עצם הדבר שהוא אומר כי זאת מצוה, איזו מצוה? הרי הוא פטור?

שאלה מהקהל: פה זה בידיים, כי הוא מגלה בידים. על זה דיבר מהרי"ן. ושם זה לא בידים, שיתגלה ממילא מעצמו.

תשובת מרן שליט"א: טוב. [לא הבנתי מה השאלה, הלא גם הפרי תואר מיירי במגלה בידים. איתמר].

שאלה מהקהל: משמעות הפסוק אינה שצריכים שפיכה ואח"כ לכסות?

תשובת מרן שליט"א: הוא שפך. הוא כבר שחט ושפך את הדם, כעת נשאר רק כיסוי הדם, אבל הרוח כיסתה את זה. כדי לגלות, צריך לעשות פעולה.

אכן, ישנו כאן חילוק. זאת היא הנקודה. פה הגשמים נפסקו מאליהם, ע"כ אם האדם לא הלך לישון בביתו, מאחר שכעת הוא נמצא בסוכה, בודאי שהוא צריך לישון בסוכה. אבל כאשר הוא נכנס לביתו לישון, או אם נכנס לביתו והוא באמצע הסעודה, אזי הוא צריך ליצור חיוב חדש.

למעשה, רבו של הבן איש חי, בעל זבחי צדק, הוא ראה את דברי מהרי"ן בזבח תודה, והוא כותב על כך כי זאת איננה קושיא. 'לא קשיא מדי'. הוא לא אומר בהדיא מהו התירוק, אבל נראה לו כי זאת איננה קושיא.

מי שיעיין שם בהשמטות, במילואים [פסקי מהרי"ן חלק ו' דף שפ"א], יראה כי הבאנו סברא לחלק, בזה"ל, נראה שהזבחי צדק נתכון לתרין, דכל הפטור וכו' נקרא הדיוט, היינו כשעושה הדבר כשהוא פטור ממנו. אבל כאן, קודם שמכסה הלא מכניס עצמו לידי

חיוב ע"י שמגלהו, וודאי שאין קפידא על הפטור מן הדבר, במה שמכניס עצמו לידי חיוב.

הוא פטור, ועושה שיהיה חייב. א"כ זה לא נקרא שהוא פטור מן הדבר ועושהו, אלא הוא יצר חיוב.

בסברא הזאת אפשר להשתמש, גם לקולא וגם לחומרא. דהיינו, אפשר לומר שזהו חילוק, אולי שזהו קל וחומר.

אם האדם יוצר חיוב חדש, הוא בודאי פטור. פה הגשם נפסק, אתה לא עשית כלום, א"כ אולי פה ישנו יותר צד, כמו הביכורי יעקב. אבל אם כעת אתה הולך לעשות דבר, שאינך חייב בו כלל, עושה מעשה ואתה פטור, יכול להיות שזוהי הדיוטות יותר גדולה.

ואפשר להגיד אולי בדיוק ההיפך, אני יוצר חיוב. וכי ח"ו הקב"ה אינו רוצה שאעשה זאת? אדרבה, זה יותר טוב. אני עושה, שלא אשאר בפטור, אלא אני יוצר שכאילו תהיה מצוה. אולי לגבי ברכה, לא. [זה שייך רק כגון גבי כיסוי, ומצד הספק אי איכא דיחוי אצל מצוות או לא. מה שאין כן כגון בסוכה, דלא שייך דיחוי. איתמר]. אבל בודאי שאני עושה דבר טוב.

אם כן, העניין מיושב. שני הדברים מיושבים. א' לגבי הסתירה, אולי פה מהרי"ן יכול להודות. כי על הפרי תואר, מהרי"ן לא חלק. מהרי"ן חלק, או יותר נכון השאיר ב'צריך עיון', את דברי הרד"ע. כי ישנו הבדל בין הרד"ע לבין הפרי תואר. הרד"ע כותב, שאתה יכול. אבל הפרי תואר כתב, שזאת מצוה.

על מי שאומר מצוה, מהרי"ן אינו חולק. תמוה לו על מי שאומר יכול, כי זה פטור מן הדבר ועושהו. אם אתה בא ואומר לי שיש מצוה, פירוש שאתה יוצר פה חיוב, ישנו צד כי לכך אפשר להסכים. וק"ו באופן שהמצוה קיימת מאליה.

נמצא לפי דברינו שאין הכרח שיחלוק מהרי"ן על הביכור"י, כמו שלא חלק על הפר"ת.

הרמב"ם – בהלכות לולב פ"ז – דין ז'. ורב פלטוי גאון, ושכן מנהג בשתי ישיבות. [שתי ישיבות אלו, הן ישיבות הגאונים בסורא ובפומבדיתא כידוע]. וכ"כ רבי סעדיה גאון, ורב נטרונאי, ורב משה [גאון]. וכל זה, כדי לנאותו.

עיינ בספר המנהיג הלכות סוכה אות י"ח ואות י"ט. ומסיים, ושמעתי שיש מקומות שנותנים בלולב ס"ח בדים של הדס, כמנין לולב. ואני מצאתי, מצוה מן המובחר להיות בלולב עליו כמנין לולב עכ"ל.

וכ"כ האגור סי' תתרמ"ד, שכן סברת רב יהודאי גאון, ובעל הדיברות – שהוא בעל העיטור – וה"ר יונה, והרשב"א, ורבי האיי גאון. ושכן המנהג, דלא כבעל הלכות גדולות יעו"ש. וכן כתב בשבלי הלקט. וכן סברת הגאון מהר"ר יצחק אבוהב במנורת המאור שלו וכו'. ומעתה מי הרואה חבל נביאים אלו, כולם יחד מסכימין דלמצוה יוסיף בהדס. רשימה שלימה העלה לפנינו.

ומעתה, מי הרואה חבל נביאים אלו, כולם יחד מסכימין דלמצוה יוסיף בהדס. במלים 'חבל נביאים', כוונתו גדולי ישראל, כנראה ע"ד הא דב"ב דף יג. חכם עדיף מנביא.

וכן כתב מגיד משנה, שדין תוספת ההדס, מוסכם הוא. ומיירו אלו הגאונים, אפילו בהדס משולש. ואין חולק בזה, זולתי בה"ג ז"ל. ואעפ"כ מנהגינו להוסיף מהדס שאינו משולש, מסכים הולך ככ"ע, אין מי שיחלוק לומר דאסיר משום בל תוסיף, דמינא דהדס הוא, כדכתב בספר תניא משם הגאונים.

ומשום הידור מצוה ולנאותו, עושין אגודה. ועוד יש תועלת גדול בהיותו אגודה, שלא ימהר ליבש ולכמוש, כי [איש] את אחיו יעזורו. משא"כ בהיותם שלושה בלבד, ממהר ליבש ולכמוש מיום שני, וניטל כל הדרו. לא תואר לו, ולא הדר.

ודע, דיש פוס' מתירים להוסיף גם בערבה לנוי, כמו בהדס וכו'. דאין אסור משום בל תוסיף, אלא באתרוג ולולב בלבד. ואמנם

[בתשובותיו פעולת צדיק חלק ג' סוף סימן קל"ח כתב מהרי"ץ בהדיא כדברי הביכורי יעקב וז"ל, ודע דממה שאמרו בברייתא אין מטריחין ולא אמרו פטור מלחזור לסוכה, הורה דאם רצה להחמיר על עצמו לחזור כשיפסקו גשמים, שפיר דמי ואינו הדיוטות. והכי דייקי דברי רמ"א בסעיף ז' דקאמר וכל הפטור וכו' ואינו יוצא וכו'. כלומר שמתעכב ויושב שם בעת שגשמים יורדים עכ"ל. והובא בפסקי מהרי"ץ סעיף ל"ב דף קכ"ג. וכבר ציין לזה מעכ"ת בבארות יצחק שם ס"ק ר"א. ואם כן יש להכריע את הצדדים שכתב מעכ"ת כאן. ויש לבאר עוד, דכשהוא מצטער מעצם הישיבה בסוכה, הרי אין שום מצוה בישיבתה, על כן אם לא יצא ממנה הרי זו הדיוטות. מה שאין כן לאחר שנסתלק הצער, הלא יש אז מצוה בישיבה שם, אלא שלא הטריחוהו לחזור. הלכך אם יחזור לא הוי הדיוטות, שהרי הוא מקיים מצוה. איתמר].

יש מקום לפלפל עוד בעניין דלעיל, אמרתי זאת בקצרה, וכל אחד יכול להוסיף ציצים ופרחים מעצמו, לכאן או לכאן.

בעניין מנהג תוספת הדסים להידור מצוה, חוץ מן השלושה שהם חיוב. מדוע מהרי"ץ התעלם מדברי הש"ע כי המדקדקים נהגו שלא להוסיף בהדס, ומהו המקור של אותם המדקדקים. עניין הדומה לנ"ד, לגבי טיבול הכרפס בחרוסת בליל הסדר.

בעניין תוספת הדסים, אנחנו נוהגים להוסיף – חוץ מג' ההדסים שהם חובה – עוד הרבה הדסים, להידור מצוה. זהו נושא ארוך ורחב, שהרבה כתבו עליו, וגם אנחנו בעניותנו כתבנו בס"ד הרבה באריכות בכמה מקומות, לייסד ולבסס את העניין הזה, בעיקבות מהרי"ץ זיע"א. [ועיין גם כן בשיעור האזינו התשע"ט בש"ל].

הרי מהרי"ץ חיזק את המנהג הזה, באן וְחִיל, וכתב [בעץ חיים ח"ב דף נ"ט ע"א, הובא בפסקי מהרי"ץ חלק ד' דף רכ"ב] בזה"ל, ויש לו להוסיף מן ההדס כמה שהוא רוצה, להידור מצוה. כן הוא המנהג קדמון, וכך סברת

כתב הרמב"ם בתשובה, שכיון שלא מצינו בגמ' היתר תוספת אלא בהדס, אין להוסיף במין אחר וכו'.

אנחנו לא מוסיפים בערבה. ערבה לא נוהגים בקהילותינו להוסיף, אבל מן ההדס כן מוסיפים. [שמעתי כי בצפון תימן מוסיפים גם בערבה, אך כנראה זהו מנהג חדש מקרוב כדרכם].

מצד כל העניינים שיש לדון בזה, כגון בל תוסיף וכו', כל הסוגיות הללו, אינני נכנס אליהם כעת. גם ב"ה זכינו שבחברת דברי חפץ האחרונה [מדף קל"ד], ידידנו הרה"ג גד מעוז הי"ו כתב על כך מאמר חשוב מאד, בו הוסיף לבסס את זה, וגם הביא את מהרי"ץ, ואת מה שכתבנו בעניותנו, הוא כלל גם את זאת במאמרו, ולבסוף במסקנא הוא כתב בזה"ל, מה טוב ומה נעים להחזיק במנהג אבותינו נע"ג אשר יסודתו בהררי קדם, וכמבואר בדברי כל הגאונים, והראשונים והאחרונים וכו'. יש שם מאמר מאד יסודי ועמוק, עם כל שיטות הראשונים. ואדרבה ראוי לנהוג כן, שיש בזה משום נוי מצוה. וכן היה המנהג בכל תפוצות ישראל, כאשר העידו הראשונים וכו'. והמובחר ביותר, שיהיו גם הנוספים הדסים משולשים. בעבר חשבו, דוקא הדס שוטה. אבל אדרבה, משולש עוד יותר טוב, רק מפני שהמשולש הוא יותר יקר, לא לקחוהו.

הנני מדבר כעת, רק לגבי נקודה אחת. ואולי 'על הדרך', אוסיף בעזרתו יתב' עוד נקודה.

מהרי"ץ התעלם מהשלחן ערוך, שכתב [בסימן תרנ"א סעיף ט"ו] בזה"ל, המדקדקים אינם מוסיפים על שתי ערבות ושלשה הדסים עבות. מהרי"ץ לא הביא את זה. רק בעקיפין הוא אמר, לאחר שהביא את כל אלה שאומרים אחרת, 'מי הרואה חבל נביאים' וכו'. ברור שהדבר כך.

ברם תמוה לכאורה, מדוע לא נהיה מן 'המדקדקים'?

ולאידך גיסא, לא כ"כ מובן מהו המקור של אותם 'המדקדקים' האלה, שהרי בכל הראשונים כתוב שאפשר להוסיף.

מכיון שהדבר כתוב בספר שלחן ערוך, צריכים לעיין במקורותיו שהם בספרו בית יוסף. בפרט שבאר הגולה ציין בזה לבית יוסף. והנה פלא עצום. בבית יוסף, לא כתוב בנ"ד כלום. לא בסימן הזה, ולא בשום מקום אחר.

בבארות יצחק על פסקי מהרי"ץ שם בדף רל"ז הבאתי בס"ד בזה"ל, והמשנה ברורה בביאור הלכה כבר עמד בזה – [קדם לו הלבוש, והובא ברביד הזהב. איתמר] – וכתב דאולי טעם המדקדקים על פי הסוד. ישנם בכך פלפולים.

ובהמשך הבאתי כך, ושוב ראיתי למהרד"ם בעל שתילי זיתים, בחידושו הנדפסים בסוף שו"ת רביד הזהב, שכתב על דברי באה"ג, לא נראית סברא זו בב"י וכו', ונ"ל שרבינו כתב כן בשעת העתקת הקיצור, וטעמו כיון שיש פוסלין להוסיף, המדקדקים יוצאים ידי הכל ע"כ. וליתא, כי אין מי שפוסל בהדס משולש, וכמו שנתבאר.

חושבני שהתשובה הכי פשוטה היא, כי ידוע שמרן הב"י חיבר את ספר בדק הבית, וכבר הבן שלו – אשר הדפיס את ספריו – כתב, כי הרבה קונטרסים של בדק הבית נאבדו. ישנם דברים רבים שכתובים בש"ע, ולא מבינים אותם, כי לפי הבית יוסף היה צריך להיות כתוב אחרת. התשובה היא, כי בבדק הבית הוא כנראה חזר בו. [ואף שבאה"ג ציין בית יוסף, גם הוא לא ראה בדק הבית].

*

ישנו דבר הדומה לכך, בליל הסדר. את הטיבול הראשון – הכרפס, הירק הראשון – אנחנו עושים בחרוסת. דהיינו שלא רק את המרור מטבילים בחרוסת, אלא מנהגינו שגם את הכרפס, שאחרי הקידוש, מטבילים אותו בחרוסת.

מרן בבית יוסף כתב, שהמדקדקים נוהגים שלא לטבל בחרוסת, אלא בחומץ, או במי מלח. והסיבה היא, נכון שהרמב"ם והגאונים כותבים בחרוסת, אבל רבינו תם והרשב"ם הנהיגו להטביל בחומץ, כי לפי שיטתם אסור לטבל

בזה"ל, ושם – בבארות יצחק – ס"ק קכ"ב עמדנו באורך וברוחב ובעומק על מקור דברי מרן השלחן ערוך סימן תרנ"א, שהמדקדקים אינם מוסיפים על ג' הדסים עבות, ומה טעם מדקדקים אלו. ואדרבה, הראינו ראיות גדולות ופנים מסבירות, הן לפי הפשט הן לפי הסוד, שמצוה להוסיף יעו"ש"ב וכו'.

וכיוצא בזה אשכחן למרן בבית יוסף סימן תע"ג דבלייל פסח המדקדקים עושים הטיבול הראשון בחומץ ולא בחרוסת, מפני שסוברים דבהכי יוצאין ידי חובת כולי עלמא. ובאגדתא דפסחא פרי עץ חיים סימן י"ד ב' הקשינו על דבריהם, וקיימנו המנהג הקדום, וכפי דעת מהרי"ץ גם שם דבעינן חרוסת דוקא יעו"ש"ב וכו'.

ישנו כאן, דבר קצת מעניין. מפליא.

מהרי"ץ – לא רק בעניין דלעיל לגבי ההדסים, אלא גם בעניין החרוסת – לא הביא את הבית יוסף, ולא את השלחן ערוך. מתעלם ממנו. מדוע הוא מתעלם?

נלע"ד בס"ד שזהו כפי שדיברנו בשיעור הקודם, לגבי ניקוד תיבת 'חנק', כי הוא התעלם מספרי התכאליל, אשר כתבו אחרת. מהרי"ץ לא הזכיר אותם כלל, כביכול הוא לא ראה אותם. כאילו. למרות שאין 'הוא אמינא', אין להעלות על הדעת, שמהרי"ץ לא ראה אותם. זה אל"ף בי"ת. אם הוא מביא את כל הראשונים והאחרונים, וספרים נעלמים שאף אחד אינו מכיר, בודאי שאת זאת הוא ג"כ ידע. ומי אינו יודע זאת?

הנני מסופק, האם הדבר מרוב ענותנותו וצדקותו וחסידותו של מהרי"ץ, או שזה מרוב חכמתו ותבונתו.

דהיינו, ישנו כאן צד, כי הוא לא רצה לכתוב בעליל שהוא חולק על מרן הש"ע. כבוד חכמים ינחלו. הוא לא רצה להביא את דברי הש"ע, ולדחות אותם. ברם, אתה המעיין לבדך תבין. תראה את מה שכתבתי, ותראה את מה שהוא אומר, תשווה ותבין את המסקנא, כי המשקל הוא נוטה ומכריע לצד הזה. כמרכן אותו הדבר,

בחרוסת, משום שהמצוה לטבל בחרוסת היא רק במרור, אחרי המוציא, לא כעת. והם הבינו כי הגאונים והרמב"ם אומרים רק שאפשר בחרוסת, העיקר שזהו טיבול, מה הדבר משנה במה? אבל החולקים אומרים, שהדבר אסור. על כן באו ואמרו, שעדיף לעשות את הטיבול הזה בחומץ.

מי שיעיין בדברי מהרי"ץ שבאגדתא דפסחא עץ חיים, יראה כי הוא מביא בדיוק ההיפך. הוא מביא הרבה מקורות כראיות, שצריכים דוקא בחרוסת.

במלים אחרות, פירושו שלימד אותנו מהרי"ץ כי אין כאן אפשרות לצאת ידי חובת כל הדעות. לפי גאונים והרמב"ם, זה לא שאפשר חרוסת, אלא חייב דוקא בחרוסת. חז"ל תיקנו חרוסת. אם הינך מטבל בדבר אחר, לא יצאת ידי תקנת חז"ל.

והאמת היא, שרבי' תם והרשב"ם, שינו את מנהג כל העולם. כל הראשונים כותבים, כי בכל העולם נהגו עד אז לטבל בחרוסת. אבל, הם הנהיגו ככה לתלמידיהם, ולאט לאט הדבר התקבל בכל הקהילות, חוץ מאיתנו.

נשארנו אנחנו, אשר כדרכנו מחזיקים את מנהגי הקדמונים. כי כולם הבינו, שהם עושים ככולי עלמא. הרי גם הם מודים, שאפשר בחומץ, רק שאפשר גם חרוסת. ואילו הם, אומרים בדוקא. לכן זה עדיף לדעתם.

אבל בא מהרי"ץ, והפך את הקערה על פיה. הדבר אינו נכון. הוא מביא הרבה ראיות מפורשות, מכמה וכמה ראשונים, שצריך בדוקא חרוסת.

אם-כן, 'המדקדקים' שהעלה מרן הב"י, נמצא אליבא דמהרי"ץ, שהם לא דקדקו, כי הם חושבים שהם יוצאים ידי חובת כולי עלמא, והדבר אינו נכון. [זה שייך רק גבי טיבול הכרפס, וממילא אין זה מתחבר עם הקטע הבא גבי תוספת הדס, שאין מי שאומר שאם לא הוסיף לא יצא. איתמר].

כתבתי על כך בס"ד באריכות בעיני יצחק [בסימן קי"ז אות י"ט] ובין השאר העליתי

מהרי"ץ לא רצה לכתוב נגד התכאליל, כי הוא מכבד ומייקר אותם. תבין לבד. אני אומר לך כך וכך, ואתה לבדך תחשבך.

או דילמא, שזהו מרוב חכמה. כי מי שאינו יודע, שלא יסתבך. שלא יתחיל להגיד, אבל הם אומרים אחרת וכו'.

הדבר אינו ברור. וחושבני למסקנא, כי תרזויהו איתנהו. יש בכך גם חכמה, וגם ענוה וכו'. הכל יש בזה.

שאלה מהקהל: אולי בגלל שהש"ע הביא דבר שהוא לא כתב אותו בב"י, אין מה לדון על כך? תשובת מרן שליט"א: מה הדבר משנה? וכי נמחק את השלחן ערוך? שם הוא כן כתב, ומה איכפת לנו מה בב"י? יתירה מכך, ומה תגיד לגבי פסח, בעניין טיבול הכרפס?

שאלה מהקהל: גם הרבה פעמים מהרי"ץ חולק על נוסחאות השאמי וגירסותיהם, והוא לא מזכיר אותם.

תשובת מרן שליט"א: מה למשל? איפה? בחלק הדקדוק?

תגובת השואל: אפילו בתכלאל. הוא כותב, ראה נועם גירסתנו וכו'. זאת אותה הדרך.

תשובת מרן שליט"א: אבל שם ברור, כי זו מגמתו. זהו מה שהוא רוצה. כי ישנן גירסאות אחרות. ובא לאפוקי מהן, כמ"ש בהקדמתו, וכמו שזה מפורסם לכל. אולם בנ"ד, היה צריך לפרש שהוא חולק על הש"ע, אם לא מהטעמים שאמרנו בס"ד.

בעניין מ"ש הכף החיים, כי על פי האר"י ז"ל אין להוסיף הדסים. והתייחסות למ"ש בספר יראת ההוראה, בעניין הפסיקה כהאר"י נגד מרן הש"ע היא רק כאשר האר"י כתב זאת במפורש, ולא כאשר הדבר רק מובן – ואפילו מוכרח – כך מדבריו.

בעזר הי"ת וישועתו, ברצוני לדבר כעת על נקודה חדשה.

הרי בעניין של תוספת הדסים, כפי שאמרנו לעיל, הננו הולכים כפי מ"ש גדולי ישראל, וכפי שהיה מנהג כל העולם בעבר, גם אצל

עדות אחרות, כי ישנו הידור מצוה להוסיף בהדסים. ברם זאת איננה חובה.

ובספר כף החיים [שם בס"י תרנ"א ס"ק קל"ד] כתב, שלדעת רבינו האר"י, אין להוסיף הדסים או ערבות. לפי הטעמים שהוא כתב בסוד העניין, אין להוסיף.

ברור שהסוד הוא, כי ישנן כאן שבע. לולב אחד, אתרוג אחד, ג' הדסים וב' ערבות. כנגד שבע ספירות. שבעת אבני הבניין. זהו הרמז שבכך.

הבאתי [בבארות יצחק שם] את דברי הכף החיים הללו, ודייקתי כי הכף החיים כתב רק שזה 'על פי האר"י'. ואם כן אינו מוכרח להגיע למסקנתו. דהיינו, האר"י לא אמר בהדיא שלא להוסיף, הוא רק הסביר את הסוד שלמצוה. אבל הדבר אינו אומר, שלא טוב להוסיף. מה הקשר? הדבר אינו מחייב. להוספה, יש טעם נוסף. [ויעוד, שהרי תוספת על המניין, אינה מקלקלת את הרמז שיש במניין כידוע, וכמו שביאר גם מעכ"ת בכמה מקומות. איתמר].

והבאתי בס"ד ראיות רבות, מהרבה מקובלים, אשר הסבירו סודות בעניין ההוספה הזאת. הראשון הוא רבי' הא"י גאון, אשר היה מקובל קדמון, ומדבריו משמע שאפילו צריך להוסיף, לא רק שזהו הידור מצוה. ישנה משמעות, שזאת אפילו חובה. ובכל אופן, לעשות את זה. רבי' הא"י גאון ירד לחדרי המרכבה, כל 'סוד שם המפורש' שהיה אצלם בישיבה, זה הוא שהעביר. והבאתי עוד הרבה מקובלים, אשר אומרים סודות בעניין הזה. ברוך ה', סידרנו את הכל על השולחן. מי שיעיין בספר, יהיה רגוע.

ושם [בעיני יצחק] הבאנו גם את מה"ר יצחק דמן עכו, בספרו מאירת עינים דף ק"ע, שהוא ג"כ אומר טעם בסוד להוספה.

יצא לאור ספר בזמן האחרון, בשם מקבציאל, של הבן איש חי. עכ"פ הם אומרים שזה של הבן איש חי, אבל הדבר אינו בטוח.

דרך אגב, קצת משונה בעיני, ונראה שהם לא מדקדקים בזה, הם מנקדים 'מקבציאל'. הרי זה לקוח מלשון הפסוק, וּבְנֵיהוּ בֶן יְהוֹדָע בֶּן אִישׁ

כתב אותם במפורש. לפי מה שאנחנו כתבנו, יש מקום לחלוק על הדבר הזה. כתבנו זאת בשו"ת עולת יצחק חלק שני סימן פ"ט גם לגבי ברכת המפיל, אחרי חצות הלילה יעוש"ב.

והוא כותב [באות מ"ז] בזה"ל, הנה בשו"ת ישכיל עבדי חלק ה' סימן ל"ה, הביא דעה של חכם אחד, שכל מה דפסקין כהאר"י ז"ל לעולם גם נגד השו"ע וככל הנ"ל, כל זה דוקא אם הדבר מפורש באר"י"ל שצריך לעשות כך. אבל אם אין הדבר מפורש באר"י רק מובן מדבריו, ואפילו מוכרח לפי דבריו, בכל אופן לא עבדינן בכהא"י גוונא נגד מרן.

ושם כתב הישכיל עבדי, לדחות לגמרי את הדעה הזו. דודאי פשוט הוא דעבדינן נגד מרן גם במה שרק יוצא ומוכרח מדבריו האר"י, ואפילו שלא מפורש בדבריו עיי"ש וכו'.

והוא כותב על זה, ואען ואומר, דבאמת נראה, דבכלל עצם הנדון הוא ממש תמוה ומוזר. והגע בעצמך, דמאי שניא הך, מתורת הנגלה. וכי בנגלה גם כן נאמר כך?

ולדוגמא, שקיבלנו אנן הוראות מרן, וכי יעלה על הדעת לומר שזה דוקא רק בדבר שכותב מרן להדיא, אבל אם לא כתב להדיא, אז אפילו שזה מוכח מדבריו לא פסקין כוותיה, אתמאה. והרי מעשים בכל יום דעבדינן הכי, להוציא דינא לפי המשמעות והיוצא והמוכרח מדבריו מרן והפוסקים. [שאני התם שאין מי שחולק, מה שאין כן בנדון דידן שמרן חולק על היוצא מדבריו האר"י. ואולי כוונתו להוציא דינא לפי המשמעות והיוצא והמוכרח מדבריו מרן וכמה פוסקים נגד החולקים. איתמר].

ובאמת שדבר זה אינו צריך לפנים כלל, להוכיחו ולייסדו, דזיל קרי בי רב הוא, ואפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותו. והרי זה יסוד הבנת ולימוד התורה הקדושה, להבין דבר מתוך דבר.

ואח"כ באות מ"ח, הוא מביא לכך ראיה. וזה לשונו שם, תדע לך, שהרי ידוע ומפורסם הכלל הגדול שהורנו רבותינו, שכל התוקף והסמכות דפסקין לעולם כהאר"י וככל הנ"ל

חי [חיל] רב פעלים מקבצאל [שמואל ב' כ"ג, כ'].

הרי לבא"ח יש שורש נשמה של בניהו, ולכן הוא נתן את שמות הספרים שלו על שם זה. א"כ צ"ל, מקבצאל. האות מ"ם הראשונה בחירק, ובלי יו"ד אחרי הצאד"י בכלל, והניקוד שוא, ולא חירק. הם טוענים, שהבן איש חי כתב זאת עם יו"ד. אבל, איך אפשר? בשלושה מקומות כתוב כך, בספר יהושע, ובספר מלאכי, ובספר שמואל. וכי הבא"ח חידש כאן מלה, שאינה כפי שבפסוק? הרי אין שום מקום, שכתוב ככה. אינני סבור, שהוא עשה זאת בכוונה, אלא הבא"ח כתב כך מזכרונו. הרי במבטא הספרדי, הם אינם מבדילים בין שוא לצירי. כך הוא בעצמו כותב בשו"ת רב פעלים [ח"ב אור"ח סס"י כ"ה], כי אנחנו בעוה"ר בעיר שלנו, איננו מבדילים בין קמץ לפתח, ובין צירי לשוא. אנחנו לא יודעים יעוש"ב. אם כן, הוא עשה כאן יו"ד, אחרי האות צאד"י, כי הוא חשב שזה מנוקד צירי כי אצלו זה אותו הדבר. וכמו שראיתי בצילום מכתב ידו, חילופים בגלל המבטא השגור בפיו. עכ"פ, העניין הזה תמוה.

והנה הדפיסו שם ספר המצורף לזה, בשם יראת ההוראה, להרה"ג ראובן יששכר ניסן הי"ו. הוא מבסס שם את שיטת אותם מן הספרדים אשר הולכים עפ"י הסוד. ואף כאשר האר"י חולק על הש"ע, הם אינם הולכים אחרי הש"ע, אלא אחרי האר"י. כגון, הש"ע פוסק שלא לברך 'הנותן ליעף כח', והאר"י אומר לברך אותה, א"כ אין אפילו סב"ל. אמנם הם אומרים קיבלנו הוראות הש"ע, אבל אם האר"י אומר אחרת, אזי ההלכה כמו האר"י. האר"י לדידהו, הוא כמו משה רבינו. אפילו סב"ל לא אומרים נגדו. כך היא השיטה שלהם. אשריהם ואשרי חלקם. אבל, נהרא נהרא ופשטיה. ונדון בס"ד לגבי ענייננו.

הוא בא ואומר, לגבי הנקודה הזאת שאנחנו מדברים, שלפעמים האר"י גילה סודות באיזה מצוות, והשאלה היא האם יוצאת נפקות לפי מה שהוא גילה. אם אלו דברים שהאר"י לא

פי שלא דיבר בזה האר"י להדיא, אלא רק יוצא כך לפי דבריו.

והוא מביא כמה דוגמאות מהספר כף החיים, וזהו כמו שהעליתי בס"ד לעיל בשמו לגבי תוספת ההדסים.

*

תשובה לדבריו.

מהר"ח פאלאגי כתב זאת, בספר חוקות החיים, לא קיבלנו הוראות מרן, אם זה לא מפורש בדבריו, וכדלקמן. מה שהוא – בס' יראת ההוראה – כותב, כי הדבר תמוה ומוזר, לא יעלה על הדעת וכו', הרי מהר"ח פאלאגי בעצמו – שהוא סומך עליו בקשר לזה – כתב במפורש, כי אפי' כאשר אפשר לדייק ולהוכיח מהשלחן ערוך, לא קיבלנו. מְטוּנִיָּה מְטִינָא ליה.

וכבר העליתי זאת בס"ד בשו"ת עולת יצחק חלק ב' [סימן ר"ב, דף שכ"ו], וכן בחלק ג' [סימן רמ"ח אות ה'] בזה"ל, יש מקום לצרף שיטת מהר"ח בשו"ת חוקות החיים סימן נ"א, שלא קיבלנו הוראות מרן כשאנו מפורש בדבריו, הבאתי בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר הלכות כלה סימן קנ"ג אות מ"ב, וממילא גם כלפי רבינו הרמב"ם יש מקום לומר כן. לפי שיטתו. גם דיברנו על כך בס"ד בשיעור שמיני התשע"ח בשכ"ט. והתש"פ בשל"א.

אמנם, יכול להיות שהוא דעת יחיד. וכאשר כתבתי בס"ד שם בחלק ב' סימן ר"ב בזה"ל, ראיתי בספר הלכה למשה מערכת מ"ם אות ע"ח, דמסתמיות הפוסקים נראה שקיבלנו דעת מרן גם כשאנו בפירוש, רק שיש הוכחה שכן דעתו, והראיה היא מוכרחת ע"ש.

גם בעיני יצחק על שע"ה יו"ד [שם בס' קנ"ג] הבאתי בס"ד, כי גם ממהרי"ץ נראה, שהוא פסק כמו הש"ע אפילו אם הדבר אינו מפורש, דהיינו שאפשר רק להבין ככה.

מ"מ ועכ"פ, הדבר כבר אינו 'תמוה ומוזר'. כי אם הדבר כך אפילו ב'פשוט', אם בפשטנים ובנגלה אפשר להגיד כי קיבלנו רק כאשר הדברים הם מפורשים, ולא קיבלנו דברים

בענף הקודם, כך הוא ממש לגבי וכו' וכמו שכתב הגאון רבנו וכו' בשו"ת לב חיים חלק ב' סימן צ"ה ז"ל, כנגד גדולת תורתו של הרב מורנו הרב רבי שלום [שרעבי] ז"ל בנגלה, ויותר ויותר בנסתר, שהיה רב גדול ומפורסם בקבלה. עד שכמעט אמרו עליו, כי קבלה בידם, כי מה שהבטיח רבנו האר"י ז"ל בעת סילוקו בתוך הטבילה, שאם תזכו אבוא אליכם פעם אחרת, נתקיים הבטחתו זאת, שבא בהרב [רבנו הרש"ש] ז"ל. ואבותינו סיפרו לנו, גודל חכמתו בקבלה. ואם כן, "מי הוא זה ואיזה הוא אשר יחלוק עליו" וכו'.

ומדוע הדבר כך?

הוא כותב בהמשך כך, וביארו לנו רבותינו, שעיקר סמיכתו על הרש"ש, זה רק מכח עיונו המבעית, שירד לעומק דברי רבנו האריז"ל בפלפול עצום, ושידד עמקים, וצלל במים אדירים להעלות מתוך דברי האר"י חידושים והלכות, ודינים ומנהגים.

ישנם הרבה דברים, שהאר"י לא אמר אותם, אלא הרש"ש. כמו למשל, הנחת תפילין בשחרית של תשעה באב, נגד השלחן ערוך. וכן לומר ברכה מעין שבע, גם כשחל ליל יו"ט"א דפסח בשבת. האר"י לא אמר כך מפורש. אבל בא הרש"ש אמר, כי מי שיורד לעומק העניין, הוא יודע שזהו מה שצריך להיות עפ"י האר"י.

והוא הוא הדבר אשר דיברנו לאמר, שברור ופשוט כביעתא בכותחא, שכך חובתנו גם בלימוד הסוד, ללמוד בעיון ובפלפול, ולהוציא חידושי דינים להלכה ולמעשה מתוך דברי האר"י.

ויסוד זה השרישונו רבותינו ז"ל להדיא, ונביא דבריהם. ראשון בקודש, מה שהביא לנו רבנו הרי"ח טוב ברב פעלים חלק ד' סימן א' וכו'. הוא מביא ראיות, מכמה מקומות.

ושם באות נ' [דף קצ"א], הוא מביא עוד בזה"ל, וכן רבינו הכף החיים כבר נודע ומפורסם לכל באי שער עירו, דלעולם מוציא ומחדש הלכות על פי דברי האריז"ל, נגד מרן השו"ע, ואף על

בעניין מנהיגו באמירת י"ג מדות, שנים מקרא ואחד תרגום. האם היחיד רשאי לומר את התרגום. התייחסות למ"ש הבן איש חי בעניין זה, ומדוע אנו משמיטים בתרגום את המלים 'לְדַתְּבִין לְאוֹרְתִיהָ' אחרי המלה 'סֵלַח'.

בעזי"ת אנחנו אומרים בהושענא רבה י"ג מדות, כפי הוראת מהרי"ץ בנושא הזה. באשמורות וגם ביום הכיפורים, אנחנו אומרים לפעמים את י"ג מדות, שנים מקרא ואחד תרגום, דהיינו בארמית. היכן שישנן פסקאות בארמית, כגון רחמנא וכו'. כל מקום שישנו משהו בארמית, או לפני כן או אחרי כן, מוסיפים שמו"ת. והסיבה היא, כדי להוסיף בריצוי ובתחנונים.

המנהג הזה, אינו נמצא או כמעט ואינו נמצא כיום בעדות אחרות, אלא רק אצלנו התימנים. זהו מנהג קדמון, מימי קדם. אינני יודע מיהו המקור הראשון, אבל הובא בסידור רס"ג, גם בספרי קדמונינו הדבר מוזכר, שנים מקרא ואחד תרגום. [וגם במקום אחד, בסידור שפתי רננות, מנהג לוב וגרבא].

הגרי"ח בספרו בן איש חי [שנה ראשונה, כי תשא אות ט'] עשה כך מעצמו, אבל לא בתורת מנהג ומסורת. הוא דן שם, האם מותר גם ליחיד, לומר את התרגום? לגבי הפסוקים עצמם, נפסק להלכה שלא, השאלה היא מה לגבי התרגום?

אומר הבן איש חי, כי מותר ליחיד לומר את התרגום, וכדלקמן.

אמנם בודאי יש לו על מה לסמוך, גם הרדב"ז כותב כך, אבל אין להם מקור מפורש. אכן יש ראיה משו"ת מן השמים. ברם לפוס רהטא נראה לענ"ד, שאבותינו ורבותינו לא סברו כך. והראיה, כי כאשר אין מניין, אומרים רק פעם אחת מצפ"ץ מצפ"ץ וכו', ואין אומרים אז את התרגום. למה לא אומרים את התרגום? הרי בתרגום מותר לומר את שמות השם? לכאורה אדרבה, תוסיפו? אלא התשובה היא, כי הם סברו שהדבר אסור.

ואפשר להבין, מדוע הדבר אסור. עכ"פ איזה צד יש שזה אסור.

שאינם מפורשים, קל וחומר שכך הוא בנסתר. והסיבה לכך היא, כי אם הדברים אינם מפורשים, אלא הינך רק מביא הוכחות, ואכן חושבים כי ישנה הוכחה מצויינת לכך, אולם מצוי שאחרי עשר שנים או חמשים שנה, בא מישהו ומפריך את זאת, מצא סתירות לזה. הלכך אם הדבר אינו כתוב במפורש, לא קיבלנו את הוראותיהם.

לכל קושיא, יש תירוץ. וכבר ידוע מ"ש הרמב"ן בהקדמתו לספרו מלחמות ה', יודע כל לומד תלמודנו, שאין הקושיות חלוטות וכו'.

ואם בנגלה יש מקום לזה – גם אם נאמר שלא נפסוק כך – א"כ ב'קבלה' בודאי שהדבר ג"כ כך. 'עמוק עמוק מי ימצאנו'.

דבר שני, מה הינך מביא ראיה מהרש"ש? וכי אנחנו יכולים להשתוות אל הרש"ש? הרש"ש הוא נשמה של האר"י אשר חזרה לעולם, ואם הוא אומר כי לכך האר"י התכוון, זהו כאילו שהאר"י אמר זאת. אבל להשוות אותנו, או מקובלים בדורינו, אי אפשר. ואפילו את הכף החיים, לא יתכן להשוות אל הרש"ש?

הוא אומר, כך חובתנו וכו'. לומדים בעיון ובפלפול, להוציא חידושי דינים וכו'. בסדר. אבל נגד השלחן ערוך? עד כדי כך? איך אפשר להשתוות לרש"ש?

ובכן, גם מן הבחינה הזאת, אנחנו מסודרים. וכפי שאמרנו, ישנם הרבה מקובלים, אשר גילו סודות. נכון שמסבירים את עניין ה'שבע', ג' הדסים, וב' ערבות וכו', אבל הדבר אינו סותר, כי ישנם רמזים גם בתוספות. צריכים להסביר את החובה, וצריכים ג"כ להסביר את ההידור. הדברים אינם סותרים כלל.

שאלה מהקהל: האם גם הרש"ש לא אמר, שלא להוסיף הדסים?

תשובת מרן שליט"א: לא אמר. מדברים בשמו. מפרשים אותו.

הגם דלכאורה, רואים ביזבא לציון, כי מנהגינו שהיחיד כן אומר את התרגום. תמורת הפסוק קדוש קדוש וגו', אנחנו אומרים קדושת וכו', אולם את התרגום אנחנו כן אומרים, א"כ גם פה לכאוף יהיה מותר.

אלא מאי, הדבר תלוי בשאלה, מהי הסיבה שאין אומרים י"ג מדות ביחיד. אם הסיבה היא, מפני שמחשיבים זאת דבר שבקדושה, אם כן אפשר להבין כי זאת רק כאומרים בלשון הפסוק עצמו, אבל בתרגום לית לן בה. אבל ישנה סיבה אחרת, שכתבו כמה גדולים. הם אומרים, כי הסיבה שלא אומרים י"ג מדות ביחיד, היא מפני שלגבי י"ג מדות, העניין הוא אינו רק לומר אותן, אלא שצריכים לקיימן. מה הוא רחום, אף אתה רחום. מה הוא חנון, אף אתה חנון. מה הוא ארך אפים, אף אתה ארך אפים. וכו'. צריכים להתנהג במדות הללו.

גם מהרי"ץ זיע"א נגע בזאת בעץ חיים [ח"ג דף קכ"ד ע"ב], וביאר כי כאשר אומרים י"ג מדות, צריך להתעורר בכוונה רבה ובכי ואנינה, כי ברית כרותה לי"ג מדות שאינן חוזרות ריקם וכו'. ומה מאד יתאונן, כי לא נדמה ליוצרו וכו'. שהאדם יתאונן ויבכה על עצמו, שהוא לא מקיים את זה. א"כ כאשר אתה אומר י"ג מדות, לכל הפחות תשתדל לקבל זאת על עצמך. גם אם לא היית ככה בעבר, תקבל על עצמך להתנהג כך בעתיד.

ממילא, הם אומרים כי אם האדם הוא יחידי, לא שכיח שיש לו את כל המדות הללו. אולם אם זה ציבור, אזי הדבר יכול להיות, כי האחד רחום, והשני חנון, והשלישי ארך אפים – יש לו סבלנות, והרביעי רב חסד – יש לו גמ"ח. וכו'. עשרה אנשים.

דרך אגב, נוסף חידוש בתורת הערה, א"כ למה עשרה? אולי שלוש עשרה? או אולי תשעה? בשלמא אם זהו דבר שבקדושה, מובן מדוע צריכים עשרה. משא"כ לפי הסיבה האמורה, כדי שהדבר יתחלק בין כולם.

ברם, הפלא ופלא. אם תספרו את י"ג מדות, תראו כי מה שאפשר לקיים, הם רק עשר מדות.

לפי השיטה, כפי שאנחנו סופרים. ואלו הן, י"י, י"י, אל – הן שלוש מדות. השם, אנחנו לא יכולים להיות, לא הראשון ולא השני, וגם לא 'אל' – השלישי. מה אנחנו יכולים להיות? א' רחום. ב' חנון. ג' ארך אפים. ד' רב חסד. ה', ואמת. צריכים להיות אנשי אמת, ולא שקר חלילה. ו' נוצר חסד לאלפים. אם אדם עשה לך טובה, תשמור טובה, תעשה חסד אפילו עם נכדו. ז' נושא עון. ח' ופשע. ט' וחסאה. י' ונקמה. הרי עשר. א"כ יכול להיות, שבין העשרה, כל אחד יתפוס מדה אחת. ואם כן, הדבר שייך גם בתרגום. אם זאת היא הסיבה למה לא לומר את הפסוק, א"כ התרגום הוא אותו הדבר, מן הבחינה הזאת.

הדבר אינו בגלל שזהו דבר שבקדושה, אלא בגלל שרק בעשרה בני אדם, יכול להיות שיצטברו כל המדות הללו.

שאלה מהקהל: אבל הרי כשאין מניין, אומרים מצפ"ץ מצפ"ץ, א"כ הדבר פותר את הבעי. תשובת מרן שליט"א: אבל בתרגום, אפשר לא להגיד מצפ"ץ, אלא את שם ה'. ואין בעי. להגיד את שם ה', כי בין כה וכה אני לא יכול להיות כמוהו, כמו ה'.

שאלה מהקהל: אם זאת היא הבעי, מה פותר שאומרים מצפ"ץ ביחיד, הרי עכשיו אין ציבור. תשובת מרן שליט"א: אכן המקובלים אומרים, כי יש לומר את כל י"ג מדות ככה. לא רק את שתי המדות הראשונות.

ולאחר השיעור, ישבתי עוד על מדוכה זו, והעליתי בס"ד בתשובה שאין הוכחה דנקיטין לאסור אמירת יג"מ ביחיד בלשון התרגום, אף כי בפועל המנהג שאינו אומרן].

בספר בן איש חי שם, כתב זאת בשם ספר כתר מלכות, בזה"ל, ראיתי בספר כתר מלכות כתיבת יד, שכתב, היחיד לא יאמר י"ג מדות בלשון תורה, אלא רשאי לאמרם בלשון תרגום. שיאמר כך, ואעבר ה' שכינתיה על אפוהי וקרא, ה' ה' אלהא רחמנא ורחמנא, מרחיק רגז, ומסגי למעבד טבון וקשוט, נטר טיבו לאלפי דרין, שביק לעוין ולמרוד

שאלה מהקהל: אולי כי מעיקר הדין, לצורך התשובה, לא צריך תורה.

תשובת מרן שליט"א: וכי הינך רוצה לחלוק על אונקלוס? הוא מבאר, כי הקב"ה סולח, למי שחוזר לתורה, כי זהו עיקר התשובה. וכי הדבר אינו נכון? 'השיבנו אבינו לתורתך', זה לא ככה? אונקלוס ככה אומר. אנחנו אומרים מלה אחר מלה, כפי מה שהוא כתב, ופתאום משמיטים שתי מלים.

שאלה מהקהל: אנחנו רוצים להגיד, כי גם מי שאינו בכתורה, ואין לו את האפשרות.

תגובת מרן שליט"א: ממי שמעת זאת? טוב מאד. הורדנו כבר את התירוף זה כבר לעולם. כגון בדרשה עיכ"פ אחרי תפילת שחרית, בבית הכנסת פעו"צ בעיר אלעד ת"ו.

זאת קושיא, שכבר עמד עליה בעל מרפא לשון [פרשת כי תשא שם]. וזה לשונו, 'ונקה לא ינקה – סלח לדתיבין לאוריתיה, ולדלא תיבין לא מזכי'. צ"ל – צריך לדעת – למה לא תרגם מזכי לדתיבין לאוריתיה. דלכאורה נראה שזהו תרגום 'ונקה'.

הוא מקדים ומוסיף עוד שאלה. הרי בפסוק נאמר 'ונקה, לא ינקה'. מדוע התרגום משנה. סלח לדתיבין לאוריתיה – זה 'ונקה'. והמלים 'לא ינקה' – ולדלא תיבין לא מזכי. למה התרגום 'לא מזכי'? לכאורה היה צ"ל 'לא סלח'? או שתגיד בהתחלה לגבי 'ונקה', 'מזכי לדתיבין לאוריתיה, במקום 'סלח'. או בסוף לגבי 'לא ינקה', ולדלא תיבין לא 'סלח'. גם ברישא, וגם בסיפא. זאת השאלה הראשונה שלו.

שאלה שנייה שהוא שואל, ועוד צריך לדעת, למה כשאומרים 'ג' מדות אלו בסליחות שמו"ת, אין אומרים אלא עד 'סלח'.

הוא מאריך שם, וכותב בזה"ל, נראה שטעם התרגום הוא, כמו שפירש ראב"ע ז"ל, וזה לשונו, וע"ד הפשט, 'ונקה לא ינקה', מדה אחת. כי ונקה, שם הפועל הוא, כמו אם ענה תענה וכו'. לא ניכנס לכל דבריו, כי צריכים להתעמק, להבין היטב את העניין.

ולחובין, סלח לדתיבין לאוריתיה. עד כאן התרגום.

כך הבן איש חי מביא, בשם הספר כתר מלכות, כתיבת יד. וכבר נתגלה הסוד, שהספר כתר מלכות הלז, הוא ספר שהבא"ח בעצמו חיבר. אם כן, הוא הכתר מלכות, והוא הבן איש חי. זה אחד.

וכאן התעוררתי לתמיהה. הרי מנהגינו כאשר אנחנו אומרים בסליחות את התרגום הזה, הננו אומרים כך, נְטִיר טִיבו לְאַלְפֵי דְרִין, שְׂבִיק לְעוֹן וְלַמְרוֹד וְלַחֻבִּין, סֶלַח. מסיימים במלה 'סלח'. ברם, הרי ישנו המשך, לְדִתִּיבִין לְאוֹרִיתִיה. מדוע אנחנו משמיטים את שתי המלים הללו?

בשלמא את המלים בהמשך, 'ולדלא תיבין לא מזכי', לא נאמר, כי זאת איננה מדה של רחמים, אלא שלדין. אבל לכאורה, אנחנו משמיטים פה דבר עיקרי, 'סלח לדתיבין לאוריתיה'. הרי אונקלוס כך מתרגם ומסביר את המלה 'ונקה', שה' סולח למי ששב לתורתו. זהו דבר חשוב מאד. הראשית חכמה מפרש את נוסח הברכה 'השיבנו אבינו לתורתך, וקרבתנו מלכנו לעבודתך', כי התשובה הכי חשובה והכי חזקה היא, לעסוק בתורה. לא די לבעל תשובה שיעשה מצוות וכו', אלא שיעסוק בתורה. הוא חייב להיות קבוע בלימוד תורה. 'סלח, לדתיבין לאוריתיה'.

שאלה מהקהל: והבא"ח אומר שיש להוסיף זאת?

תשובת מרן שליט"א: כן. אבל הוא כתב כך מעצמו. כפי שאמרתי לעיל, הוא אמר זאת מסברא. כי אין להם בקהילותיהם מסורת לומר שמו"ת. לנו ישנה מסורת כזאת מדורי דורות, וראיתי כך גם בספרי הקדמונים, שכתבו 'סלח', וזהו. כבר מאות שנים, המסורת היא מפורסמת כך.

מה ראו על ככה, אבותינו ורבותינו נע"ג, להשמיט את שתי המלים הללו, למרות שלכאור' ישנה לכך חשיבות גדולה?

ובסוף הוא אומר, ובזה יתורצו קושיות הנז"ל, שלא תרגם מזכין, אלא סלח, מפני שאינו תרגום ונקא, אלא תשלום י"ג מדות. וצריך להיות לשון סלח נרדף אחר לשון שביק, תרגום של נושא, שכן שביק וסלח הם לשונות נסמכים, כמו מוחל וסולח.

וכן כשאומרים תרגום זה בסליחות, אין צריך לומר אלא מלת סלח, שזהו עיקר מדת הי"ג. ומלות לדתיבין לאורייתיה, אינם אלא תוספת ביאור, כנגד ההיפך דלדלא תייבין.

בכדי להבין את כל דבריו שם, צריכים להקדיש אולי חצי שעה. מי שירצה, יעיין בעצמו ויבין. רצוני בעיקר להוסיף, ולא לקרוא את מה שכבר כתוב.

נראה לענ"ד, שהתירוץ שלו הוא מאד דחוק. וגם כל שאר דבריו כאן, הם דחוקים.

גם מה שהוא אומר, כי זאת 'תוספת ביאור', בסדר, אבל וכי קצרה לשונינו לומר עוד שתי מלים?

אלא אכן נכון, שעיקר התשובה היא מתקיימת כאשר עוסקים בתורה, כפי שכתב הראשית חכמה, ועוד כמה אחרונים. אבל ראו רבותינו, כי הרי אומרים את הסליחות בציבור, וח"ו ישנם אנשים אשר יתייאשו, כי כיון שהם אינם עוסקים בתורה, יאמרו שהקב"ה אינו סולח להם. לכן, אם נאמר 'סלח לדתיבין לאורייתיה', כאשר ישמע זאת מי שאינו לומד, יאמר לעצמו, כי הקב"ה אינו סולח למי שאינו לומד, ואם כן 'כאשר אבדתי אבדתי'. הם ימשיכו בעבירות שלהם, כי הקב"ה אינו סולח להם, אלא רק 'לדתיבין לאורייתיה'. לכן, השמיטו זאת.

אמת נכון הדבר, שאנחנו אומרים את תרגום אונקלוס, וכאשר נקרא בס"ת חובה עלינו לתרגם כפי מה שאונקלוס יסד. אבל פה בתפילה איננו חייבים לומר את המלים האלה. העיקר שאמרנו את תרגום י"ג מדות, בכדי להסביר אותן. א' בשביל להרבות ריצוי ותחנונים, ב' כי התרגום מפרש כמה דברים. למשל, 'ארך אפים', מרחיק רגז. וכן ואעבר י"י שכינתיה על אפיה וכו'. התרגום מפענח יותר,

מסביר. לכן אמרו זאת. ברם, איננו חייבים לומר כעת את הכל, מאחר שזאת איננה קריאה בס"ת.

איננו קוראים את כל הפסוק. לא רצו, שח"ו עמי הארצות יתייאשו.

זאת תשובה אחת.

תשובה שנייה. אעפ"י שכך אונקלוס אומר, אבל הפירוש שלו אינו מוסכם.

למשל, רבי' בחיי מפרש את המלה 'ונקה', שזה נלמד מן הפסוק [תהלים י"ט, י"ג] מְנַסְּתוּת נְקִי, כי הקב"ה מכפר גם על העבירות הנסתרות. כמו גזירה שוה.

או מי שיעיין בעץ חיים [ח"א דף נ"ז ע"א], יראה כי מהרי"ץ העלה שם פירוש חשוב מאד, לגבי המלה 'ונקה', בזה"ל, הוא אף למי שחוזר וחוטא אחר ששב בתשובה שלימה ומחל לו, אין הקב"ה חוזר ופוקד הראשונות, שהרי יצא נקי בתשובתו. וזהו שאז"ל, ונקא, לשבים.

'ונקה' היינו, אם האדם חטא וחזר בתשובה, ב"ה מחול לו. ושוב הפעם הוא חזר וחטא, שמא כעת כבר יש לו חשבון כפול. אבל, לא. זה לא כפול. כי העבירה הראשונה, היא מחוקה. כבר איננה קיימת. רק על החטא השני, הוא יקבל את העונש, אבל לא על החטא הראשון.

זהו 'ונקה', דהיינו כמו שהשלחן נקי מכל פסולת. העבירה ההיא, איננה קיימת. אם הוא חזר עליה בתשובה שלימה, כפי שצריך.

כיון שישנם בכך פירושים שונים, לא רצו להוסיף לדתיבין לאורייתיה, ולכן סיימו והפסיקו במלה 'סלח'. להשאיר זאת כך, שתהיה אפשרות – לא רק לפי הפירוש הזה של אונקלוס – אלא לכלול את כל הפירושים האחרים. לא להגביל זאת רק לעניין הזה.

אלו שתי התשובות שהנני חושב בס"ד, לגבי השאלה הזאת. וזכיתי ואמרתי זאת כבר בציבור, כדלעיל.

חובת ההודאה על הנסים והנפלאות שנעשו לעם ישראל בא"י בשנתיים האחרונות, התורה היא 'חרב גאותנו', והמלצה לומר בליל שמחת תורה – בעת הוצאת ספרי התורה מן ההיכל – את הפיוט ישקף וכו', במקום הפיוט אשר בגלל אבות וכו'.

עלינו לשבת, את ארבעת הפסוקים הללו. יש בהם עניין רם ונישא, וגם לחזק ולעודד את עצמנו.

חושבני, שצריכים עוד דבר אחד, בכדי לחזק את העניין.

את הפסוק האחרון, קשה להבין. בשלמא הפסוק הראשון, אל תירא וגו', הוא מובן. וכן הפסוק השני, עוצו עצה ותופר וגו'. וכל כל כלי וגו'. אבל הפסוק האחרון צריך ביאור, ועד זקנה אני הוא, ועד שיבה אני אסבל. אני עשיתי, ואני אשא, ואני אסבל ואמלט [ישעיהו מ"ו, ד']. במפרשים ישנם על כך הרבה פירושים.

הכי טוב והכי נקל, זהו הפירוש של יונתן בן עוזיאל, מלבד מעלתו שפירושו נאמר ברוח הקודש, ומפי חגי זכריה ומלאכי, עיין גמ' מגילה דף ג' ע"א. וכך יש לנו לכוון, כאשר הוא מפרש לנו בזה"ל, ועד עלמא, אנא הוא. ועד עלם עלמא, מימרי קים.

זקנה' היינו, הרבה הרבה שנים. ועד עלם עלמא, זאת השיבה. הרי בן ששים לזקנה, ובן שבעים לשיבה. כדתנן באבות. א"כ זה יותר.

ואחר כך, אני עשיתי ואני אשא, אנא ברית – דהיינו בראתי – כל אנשא. ואנא בדרית – פיזרתי – יתהון, לביני עממיא. אף אנא אשבוק לחוביהון, ואסלח. זהו ז'אני אסבול, דהיינו הקב"ה אומר, אני אסלח, אני סובל את החטאים שלכם. ואמלט'. אשבוק לחוביהון ואסלח.

זהו פירוש, אשר פחות או יותר צמוד אל המלים, מבלי להיכנס לפרשנות עמוקה.

ישנם אמנם הרבה פירושים, כאשר יראה המעיין. אבל נראה לי כי עדיף פירוש זה, לזכור אותו, בכדי שנאמר זאת כל פעם בהבנה ובכוונה.

*

ברצוני לסיים ולהזכיר, כי כבר אנחנו פה, אמרנו את הפיוט ישקף וכו' בליל שמחת תורה, בשנה שעברה, בליל שמח"ת, כי זהו היום שבו התחילה המלחמה. צריכים לעשות זכר לנס הגדול הזה, ושיהיה משהו קבוע, בלי נדר. זהו

הנני רואה כי צריכים כבר לסיים, ע"כ אומר את מה שנשאר לנו.

אנחנו, מתקיים בנו היום 'אין בעל הנס מכיר בנסו'. אמנם לא ח"ו עד כדי כך, אבל חושבני כי עכ"פ את העצמה שלנסים והנפלאות שעברנו בשנתיים האחרונות, נדמה לי לא יורדים לסוף הבנתם, לפי מה שהנני רואה, בחוברת מלחמות אני עשיתי. והם כותבים שם, כי ישנם עוד דברים אשר אינם ידועים לציבור, מסתירים הרבה דברים מן הציבור ממה שנעשה.

נראה כי היו לנו נסים ונפלאות, יותר ממה שהיה בזמן מרדכי ואסתר. אם היה לנו נביא, או בעל רוה"ק, הוא היה עושה לנו 'מגילה' חדשה, לספר את הנסים והנפלאות הללו.

כתוב בגמרא סוכה [דף ל"ז ע"ב], לגבי השענון שאנחנו עושים לד' רוחות העולם, בזה"ל, א"ר יוחנן, מוליך ומביא, למי שהארבע רוחות שלו. מעלה ומוריד, למי שהשמים והארץ שלו.

במערבא מתנו הכי, א"ר חמא בר עוקבא א"ר יוסי ברבי חנינא, מוליך ומביא, כדי לעצור רוחות רעות. מעלה ומוריד, כדי לעצור טללים רעים.

יש לנו כאן רמז חדש, כי 'מעלה ומוריד' הם הטילים אשר עולים מעל האטמוספירה. 'טללים' – טיליטילים, שיורדים עלינו מן השמים. כאשר אנחנו משעננים, שנעצור אותם. צריכים לקחת זאת בחשבון. ויש לנו ספר תהלים, שזה ג"כ מגן, אבל ככה אנחנו עוצרים אותם מכל הכיוונים.

בכל אופן, אי אפשר שאנחנו נתעלם, מלהודות להקב"ה. וכבר דיברנו על כך, והנני מזכיר בעת בקצרה, את העניין של שיר השירים, ולאחר מכן הבקשה רבון כל העולמים וכו'.

וכן הפסוקים שאחרי סיום כל התפילות, שחרית וערבית, אל תירא מפחד פתאום וגו', עוצו עצה ותופר וגו', כל כלי יוצר עליך לא יצלח וגו', ועד זקנה אני הוא וגו'. ארבעה פסוקים. ב"ה הדבר כבר נכנס פה לציבור [בבית מדרשנו פעו"צ ב"ב], להגיד בשחרית ובערבית, אחרי

מה שאני מציע, וחושבני כי זהו דבר פשוט. אולי אפשר עוד רעיונות אחרים. מי שיש לו, אדרבה, שיגיד לנו.

וכבר אמרנו בס"ד [בשיעור מוצש"ק נח התשפ"ה] לגבי הפיוט הזה, הפותח ישקף אלהים ממעון קדשו ויד, כל אויבי – או שונאי – עמו כהרף עין. וימהרו במ מלאכי משחית להך אותם בחצי יח ובכלי זין וכו', כי זהו פיוט ממש מלא עצמה. המחבר הוא המשורר כמהר"ר יוסף משתא, שהיה פייטן אלהי, ובשיר הזה שלו ישנה סגולה גדולה לפעול ישועות.

ובפרט, חשוב הבית האחרון, הסוף, להוציא אז את ספרי התורה מן ההיכל. כי הוא אומר בסוף, פלטי קרא יום אשלפה חרבי ואך. מה הפירוש, פלטי? רבנו של-עולם, תפלט אותנו, תציל אותנו. 'יום אשלפה חרבי'. איזו חרב יש לנו? כמו שנאמר [תהלים קמ"ט, ו'] וְחָרֵב פִּיפִּיּוֹת בְּיָדָם. תורה שבכתב, ותורה שבע"פ. כך כתוב במדרש תהלים. זהו 'אשלפה חרבי', אין המדובר על הקב"ה, אלא עלינו. החרב שלנו, זאת התורה. ואז להוציא את הס"ת, ולהניחו על התיבה, בפיסקא הזאת. והוא על-דרך הנוהגים להוציא את הספרים בפיוט אשר בגלל, כשאומרים ימין י"י טפחיים בלוחות וכו'.

שאלה מהקהל: להגיד את הפיוט ישקף וכו', במקום הפיוט אשר בגלל אבות וכו'?

תשובת מרן שליט"א: כן. הרי בלאו הכי, ישנם אשר פותחים ואומרים אז בליל שמח"ת פיוטים אחרים. הפיוט אשר בגלל, נוסד בעיקרו כנוסח מורחב של ברכה אחרונה למסיים קריאת וזאת הברכה שחרית, ברוך אתה י"א מלך העולם אשר בגלל אבות בנים גידל וכו', כמו שביארנו בס"ד בבארות יצחק על פסקי מהרי"ן הלכות שמחת תורה. וכל עיקר הפיוטים בליל שמח"ת, הם מנהג חדש מקרוב כנודע, ולכן לא נזכרו בע"ח עי' מהרי"ן. מובן שאין זה מנהג ותיקין.

*

נסיים בדבר הפלא ופלא.

לגבי הפסוק [דברים ל"ג, כ"ט] וְאֲשֶׁר חָרַב גְּאוֹתָךְ, אשר קוראים זאת למחרת בבוקר

בפרשת וזאת הברכה, צריך להבין מה הפירוש, חרב גאותך? וכי אנחנו מתגאים בחרב? הרי עשוי הרשע הוא המתגאה בחרב, כמו שהובטח וְעַל חֲרָבְךָ תַּחֲיָה [בראשית כ"ז, מ'], לא אנחנו.

אמרנו בס"ד, כי החרב זאת התורה.

שבח לה' יתברך, שנתברר לנו אח"כ כי זהו מאמר מפורש בספר הזוה"ק בהשמטות. כתוב שם כך, אמר רבי אלעזר, וכי גאותן של ישראל בחרב הוא? לאו הכי. דהא חרב, לעשו אתיהיבת. דכתיב וְעַל חֲרָבְךָ תַּחֲיָה. אלא הכי שמענא מאבוי – הוא אומר שכך הוא שמע מאביו, רבי שמעון בר יוחאי – דְּאֵלִין תלמידי חכמים, דכד שמעין מלה ולא אתיישבא בלבהון, ואינון מגיחי קרבא דין עם דין, כאינון מגיחי קרבא בחרבא, ובעיין לקטלא דין לדין עלה. ומלה דא דקא אמרי חֲבֵרְנָא, כך היא, וכך גזרנא ברזא דמתניתין דילן.

דהיינו, כאשר ת"ח שומע איזה דבר, איזו סברא, ולא נראה לו, או יש לו סתירה ממקום אחר, אזי נערכת על ידו 'מלחמה'. זהו 'חרב גאותך'.

א"כ ברוך ה', בפרט בציבור של בני תורה, תלמידי חכמים, שזכינו להם פה ב"ה בבית המדרש הזה. שלומדים תורה, ומלומדי מלחמתה. זאת הגאווה שלנו, החרב שלנו. אנחנו נשלוף את החרב הזאת, ובעזה"י נעצור את כל הטללים הרעים, ואת כל המזיקים והמשחיתים, ואת כל שונאי ישראל. השם ברוך הוא ימלא פניהם חרפה וקלון, כפי שנאמר [תהלים פ"ג, י"ז] מִלֵּא פְּנֵיהֶם קִלּוֹן, וַיִּבְקְשׁוּ שִׁמְךָ יְיָ. אנחנו פה, וכל בני התורה הי"ו די בכל אתר ואתר, בעזרתו יתב' ויתעלה, בזכות לימוד התורה, בזכות השקלא וטריא של תורה, ש'נלחמים' האחד עם השני אבל לשם שמים, יה"ר שאנחנו נזכה שהקב"ה ישמור לנו את בריתו, ויראנו פני משיחנו בקרוב במהרה בימינו.

לרגל החיתום בלילה זו, הנני מברך את כולם, תיחתמו כולכם בספר החיים ובספר הזכרון, ובספר מחילה וסליחה וכפרה, אכ"ר.

לק"י

הננו להודיע בזאת כי
השיעור השבועי הקבוע

של מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

מח"ס שלחן ערוך המקוצר ח"ה, שו"ת עולת יצחק ג"ח ועוד

ממשיך להתקיים מדי מוצאי שבת קודש
עכשיו בחדשי החורף

השיעור מתחיל בשעה 20:00

בבית המדרש "פעולת צדיק"

רח' המכללה (מהרי"ץ) 4 בני ברק

(פינת רח' בירנבוים 2 ליד "שוק השומר")

ציבור האברכים בני הישיבות
וכלל שוחרי התורה מוזמן

שיעור שכולו חידוש - ממנו תצא מלא וגדוש